

Annuleringsbeding in onderwijsovereenkomst vernietigbaar?

Bb 2017/88

Particuliere onderwijsinstellingen hanteren veelal een annuleringsbeding in hun onderwijsovereenkomst, met de strekking dat de student de overeenkomst te allen tijde kan opzeggen, maar dat tussentijdse opzegging niet kan leiden tot restitutie van het verschuldigde cursusgeld of het vervallen van de betaalplicht daarvan. In deze bijdrage wordt ingegaan op de toelaatbaarheid van zo'n beding, waarover de Hoge Raad zich bij arrest van 27 oktober 2017 (ECLI:NL:HR:2017:2775) heeft uitgelaten.

1. Inleiding

Particuliere onderwijsinstellingen zijn voor hun inkomsten grotendeels afhankelijk van het cursusgeld dat zij van studenten vragen voor deelname aan het door hen aangeboden onderwijs. De onderwijsinstellingen moeten een groot deel van hun kosten voor het verzorgen van het onderwijs echter vooraf aan het betreffende cursusjaar al maken. Daarom hanteren zij ter beperking van hun risico veelal een annuleringsbeding in hun overeenkomsten met studenten, dat bepaalt dat tussentijdse opzegging van de overeenkomst niet kan leiden tot restitutie van het verschuldigde cursusgeld of het vervallen van de betaalplicht daarvan.

Wanneer particuliere onderwijsinstellingen met studenten (of hun ouders) contracteren, en dus met natuurlijke personen die niet handelen in de uitoefening van hun beroep of bedrijf, is het de vraag hoe zo'n beding zich verhoudt met een aantal consumentenbeschermende bepalingen. Daarvoor zijn de regeling van de overeenkomst van opdracht (art. 7:400 e.v. BW) en de Nederlandse omzettingbepalingen van de Richtlijn oneerlijke bedingen (Richtlijn 93/13/EEG) relevant.

De Hoge Raad heeft zich in een arrest van 27 oktober 2017 (ECLI:NL:HR:2017:2775) over deze kwestie uitgelaten. In deze bijdrage wordt aan de hand van dit arrest ingegaan op de toelaatbaarheid van dit soort bedingen in onderwijsovereenkomsten. Daartoe wordt eerst een kort overzicht van de ter zake doende bepalingen uit de regeling van de overeenkomst van opdracht en de Richtlijn 93/13/EEG (met haar Nederlandse omzettingbepalingen) gegeven. Daarna volgt een bespreking van het arrest van de Hoge Raad en wordt aan de hand daarvan ingegaan op de vraag in hoeverre dergelijke annuleringsbedingen vernietigbaar zijn.

2. Annuleringsbeding vernietigbaar? Overeenkomst van opdracht en Richtlijn oneerlijke bedingen

Binnen het juridische kader waarin onderwijsovereenkomsten worden beoordeeld spelen drie kwesties. Ten eerste is er in de lagere rechtspraak enige discussie over de vraag of een onderwijsovereenkomst als overeenkomst van opdracht kwalificeert. De discussie spitst zich onder meer toe op de vraag of de opdrachtgever een instructierecht aan de opdrachtnemer heeft in de zin van art. 7:402 lid 1 BW. Onderwijsinstellingen hebben betoogd dat dat niet het geval is en dat hun overeenkomsten daarom niet onder het regime van art. 7:400 e.v. BW vallen.

Rechtvaardigen echter dat de mogelijkheid om aanwijzingen aan de opdrachtnemer te geven geen dwingende voorwaarde is om de overeenkomst als overeenkomst van opdracht te kwalificeren. Een onderwijsovereenkomst zou een zogenaamde pakketdienst betreffen: een opdracht die strekt tot het bereiken van relatief concreet geformuleerde resultaten, die zodanig is vormgegeven dat de opdrachtgever na het aangaan van de overeenkomst niet of slechts in beperkte mate gerechtigd is dit resultaat of doel te wijzigen (*Asser/Tjong Tjin Tai 7-IV** 2014/25). In de feitenrechtspraak wordt aldus aangenomen dat een onderwijsovereenkomst een overeenkomst van opdracht is.²

De regeling van de overeenkomst van opdracht bevat (op grond van art. 7:413 lid 2 BW jo. art. 7:408 lid 3 BW) een aantal dwingendrechtelijke bepalingen wanneer met consumenten, zoals studenten, gecontracteerd wordt. In dit kader zijn met name art. 7:411 BW en art. 7:408 BW van belang. Art. 7:411 lid 1 BW bepaalt dat de opdrachtnemer recht heeft op een redelijk loon bij voortijdige beëindiging van de opdracht. Art. 7:408 lid 1 BW bepaalt dat de opdrachtgever te allen tijde gerechtigd is de overeenkomst op te zeggen. In lid 3 van art. 7:408 BW wordt bovendien bepaald dat de opdrachtgever ter zake van de opzegging geen schadevergoeding verschuldigd is. Het is de vraag of een annuleringsbeding waarbij de doorbetalingstermijn gelijk is aan de duur van de overeenkomst, wat in feite de strekking is van het annuleringsbeding, in feite neerkomt op een opzeggingsverbod of een verkapte schadevergoeding. Bij strijd met voornoemde dwingendrechtelijke bepalingen zou het annuleringsbeding op grond van art. 3:40 lid 2 BW vernietigbaar zijn.

Ten tweede is het voor sommige opdracht-overeenkomsten niet zonder meer duidelijk of art. 7:411 BW van toepassing is. Art. 7:411 BW vereist voor zijn toepassing dat verschuldigdheid van het loon afhankelijk is van het volbrengen van de opdracht of het verstrijken van de tijd waarvoor de op-

¹ Hugo Boom is advocaat bij BarentsKrans N.V. op de praktijkgroep cassatie.

² Conclusie A-G Wissink vóór HR 27 oktober 2017, ECLI:NL:HR:2017:2775, nr. 2.7, met verwijzing naar lagere rechtspraak.

dracht is verleend. Zo bestaat er enige twijfel over toepasselijkheid van art. 7:411 BW bij collectieve pakketdiensten, zoals mobiele telefoonabonnementen (*Asser/Tjong Tjin Tai* 2014/190).

Ten derde speelt de vraag of het annuleringsbeding, bezien als algemene voorwaarde, onredelijk bezwarend is en daarom op grond van art. 6:233 aanhef en onder a BW vernietigbaar zou zijn. Er is echter wisselend geoordeeld over de vraag of de verplichting tot betaling van het volledige cursusgeld als algemene voorwaarde kan worden aangemerkt. Zo heeft het Gerechtshof Amsterdam bij arrest van 12 april 2016 (ECLI:NL:GHAMS:2016:1419), kort samengevat, geoordeeld dat uit de hoofdovereenkomst zelf volgt dat de student het gehele cursusgeld verschuldigd is, zodat een opzegging aan die bestaande betalingsverplichting voor het betreffende studiejaar geen einde maakt. Het hof toetste het beding daarom niet aan art. 6:233 aanhef en onder a BW.

3. Het annuleringsbeding van Tio Teach B.V.

De procedure die heeft geleid tot het arrest van de Hoge Raad van 27 oktober 2017 (ECLI:NL:HR:2017:2775) betreft een geschil tussen Tio Teach B.V. (hierna: Tio) en een student. Tio is een particuliere hogeschool die erkende mbo- en hbo-opleidingen verzorgt op het gebied van toerisme, hotellerie en eventmanagement. Op de achterzijde van het aanmeldingsformulier voor de opleidingen van Tio is een annuleringsbeding opgenomen, dat inhoudt dat de ingeschrevene de overeenkomst te allen tijde kan opzeggen, maar dat tussentijdse beëindiging niet tot restitutie van het verschuldigde bedrag of tot het vervallen van de betaalplicht daarvan kan leiden. Op 22 augustus 2012 heeft de betreffende student zich aangemeld voor de mbo-opleiding hotelmanagement van Tio. Drie maanden later zegt de student de overeenkomst op omdat hij (door psychische problemen) niet langer in staat is om het onderwijs te volgen. Op dat moment heeft hij € 7800 van het totaalbedrag van € 12.600 aan cursusgeld voldaan. Zijn ouders verzoeken Tio om een regeling, maar Tio houdt mede vanwege mogelijke precedentwerking vast aan de verplichtingen uit de onderwijsovereenkomst. Tio vordert daarom bij de rechter het restant van het cursusgeld. De student vordert in reconventie terugbetaling van het zijns inziens onverschuldigd betaalde deel daarvan. Volgens hem is het beding vernietigbaar.

4. Hof vernietigt beding op grond van art. 6:233, aanhef en onder a, BW

In de onderhavige procedure was het hof van oordeel dat het annuleringsbeding onredelijk bezwarend is. Het hof heeft daartoe overwogen dat het beding onder de reikwijdte van de Richtlijn 93/13/EEG valt, omdat het annuleringsbeding volgens het hof een regeling met betrekking tot de verschuldigdheid van het cursusgeld bevat in situaties waarin de student de opleiding na een bepaalde datum annuleert. Volgens het hof bepaalt het beding daarom niet het eigenlijke voorwerp van de overeenkomst en is daarom

geen kernbeding in de zin van art. 4 lid 2 van de Richtlijn 93/13/EEG (of art. 6:231 sub a BW).

Verder merkt het hof de overeenkomst als een overeenkomst van opdracht aan. Voor de toets of het beding onredelijk bezwarend is heeft het vervolgens aansluiting gezocht bij het bepaalde in art. 7:411 BW. Nu het annuleringsbeding aan de ene kant bepaalt dat de cursist te allen tijde mag opzeggen, maar Tio aan de andere kant op grond van het beding recht heeft op het volledige cursusgeld, is er volgens het hof geen sprake van een reële mogelijkheid tot opzegging. Dat is volgens het hof in strijd met de geest van art. 7:408 lid 1 en 7:411 BW: de opdrachtgever moet de overeenkomst tussentijds kunnen opzeggen en de opdrachtnemer heeft dan recht op een redelijk loon voor zijn werkzaamheden. Het beding is daarom volgens het hof onredelijk bezwarend en moet worden vernietigd. Vervolgens heeft het hof op grond van art. 7:411 lid 1 BW het redelijk loon vastgesteld op 3/12 van het totaalbedrag van het cursusgeld.

5. Hoge Raad: hof kon aansluiting zoeken bij art. 7:411 BW

In cassatie klaagt Tio onder meer dat het hof bij de beoordeling van het annuleringsbeding geen aansluiting had mogen zoeken bij art. 7:411 BW, omdat deze bepaling op zichzelf niet van toepassing zou zijn op de overeenkomst. Tio heeft betoogd dat in dit geval de verschuldigdheid van loon niet afhankelijk is van de volbrenging van de opdracht of van het verstrijken van de tijd waarvoor de opdracht is verleend, wat art. 7:411 BW voor zijn toepasselijkheid vereist. Aan de student stond bij het aangaan van de overeenkomst immers het gehele (niet in afzonderlijke delen op te splitsen) onderwijspakket voor het betreffende jaar ter beschikking en de student had de daartegenover staande verplichting om het gehele cursusgeld te betalen, aldus Tio. Tio heeft overigens ook geklaagd over het oordeel van het hof dat het annuleringsbeding als algemene voorwaarde kwalificeert.

De Hoge Raad verwerpt het cassatieberoep van Tio. Hij neemt daarbij ten eerste de gelegenheid te baat om duidelijk te maken dat deze onderwijsovereenkomst ook wat hem betreft als overeenkomst van opdracht kwalificeert. De Hoge Raad overweegt daartoe dat deze kwalificatie "in cassatie terecht niet is bestreden".

Verder overweegt de Hoge Raad dat het hof voor de beoordeling van de vraag of het annuleringsbeding onredelijk bezwarend is aansluiting mocht zoeken bij art. 7:411 BW. De overeenkomst is immers terecht als overeenkomst van opdracht aangemerkt, aldus de Hoge Raad, en het getuigt daarom niet van een onjuiste rechtsopvatting dat het hof de vraag of het beding onredelijk bezwarend is mede heeft beantwoord aan de hand van de vraag of er sprake was van een redelijk loon bij tussentijdse opzegging. De Hoge Raad verwerpt de klacht van Tio dat het hof beding niet als algemene voorwaarde mocht beschouwen overigens ongemotiveerd (op grond van art. 81 lid 1 RO).

Daarmee zijn twee van de drie hiervoor weergegeven kwesties opgehelderd: een onderwijsovereenkomst kan wat de Hoge Raad betreft als opdracht-overeenkomst worden aan-

gemerkt. Bovendien blijft het oordeel van het hof, dat het beding een algemene voorwaarde is, overeind. De Hoge Raad gaat in zijn overwegingen echter niet direct in op de vraag of art. 7:411 BW, op zichzelf beschouwd, van toepassing is op de onderhavige onderwijsovereenkomst. De Hoge Raad heeft immers slechts overwogen dat het hof bij beoordeling van de vraag of het beding onredelijk bezwarend is, aansluiting mag zoeken bij art. 7:411 BW.

A-G Wissink heeft zich in zijn conclusie voor dit arrest wel over deze vraag uitgelaten. Hij stelt dat Tio weliswaar heeft betoogd dat de deelnemer één prijs betaalt voor de toegang tot het als één pakket aangeboden onderwijs, maar dat daarbij moet worden bedacht dat Tio niet slechts kan volstaan met het aanbieden van dit pakket aan prestaties, maar zij deze óók zal moet verrichten. Dat zou mogelijk anders zijn wanneer het pakket slechts bestaat uit het ter beschikking stellen van studiemateriaal (bijvoorbeeld boeken) zonder dat verdere werkzaamheden worden verricht. Dan is volgens Wissink echter geen sprake van opdracht, maar van koop. De verschuldigdheid van loon zou daarom wél afhankelijk zijn van de volbrenging van de opdracht of het verstrijken van de tijd waarvoor de opdracht is verleend. Art. 7:411 BW is daarom volgens Wissink van toepassing op onderwijsovereenkomsten als de onderhavige en voor zover daarover twijfel zou bestaan, leent art. 7:411 BW zich wat hem betreft voor analoge toepassing (Conclusie A-G Wissink vóór HR 27 oktober 2017, ECLI:NL:HR:2017:2775, nr. 2.15.3-2.16).

Hoewel de Hoge Raad hier niet direct voor opheldering heeft gezorgd, is het de vraag hoe relevant deze discussie nog is. Volgens de Hoge Raad getuigt het immers niet van een onjuiste rechtsopvatting om het annuleringsbeding over de band van de Richtlijn 93/13/EEG, met inachtneming van art. 7:411 BW, te beoordelen. Daarmee kan hetzelfde resultaat worden bereikt als met directe toepassing van art. 7:411 BW.

Naar aanleiding van dit arrest zal een rechter niet zomaar aannemen dat het annuleringsbeding als kernbeding kwalificeert (in welk geval de vraag naar toepasselijkheid van art. 7:411 BW relevanter is). Immers laat de Hoge Raad het oordeel van het hof, dat het beding als algemene voorwaarde moet worden aangemerkt, in stand. Over de kwalificatie als algemene voorwaarde zal de Hoge Raad zich, anders dan in dit arrest, mogelijk uitdrukkelijker gemotiveerd uitspreken naar aanleiding van het verzoek dat aan de procureur-generaal is gericht om cassatie in het belang der wet in te stellen tegen het arrest van het Hof Amsterdam van 12 april 2016 (ECLI:NL:GHAMS:2016:1419). Het hof toetste in dat arrest immers niet aan de Richtlijn 93/13/EEG.

6. Conclusie

Zoals het er nu voor staat zijn annuleringsbedingen, met de strekking dat voortijdige opzegging niet afdoet aan de verplichting tot betaling van het volledige cursusgeld, aan te tasten op grond van de Richtlijn 93/13/EEG in verbinding met de dwingendrechtelijke bepalingen van de overeenkomst van opdracht. Voor particuliere onderwijsinstellin-

gen is dat geen goed nieuws, omdat zij hun investeringsrisico tot nog toe afdekten met zo'n annuleringsbeding. Zij zullen zich daarom moeten beraden op aanpassing van hun overeenkomsten.

In de casus die leidde tot het hiervoor besproken arrest van de Hoge Raad is die uitkomst niet onredelijk, nu de student vanwege psychische problemen genoodzaakt was om met de opleiding te stoppen. Voor van overheidswege gefinancierde onderwijsinstellingen geldt eveneens dat zij het cursusgeld gedeeltelijk moeten restitueren bij onder meer overlijden en (in het MBO) ziekte, bijzondere familieomstandigheden of het overstappen naar een andere opleiding. Deze uitzonderingsgronden gelden voor particuliere onderwijsinstellingen echter niet. Daarom kan de vraag worden gesteld of het nog redelijk is wanneer studenten de overeenkomst te allen tijde tussentijds kunnen opzeggen en daarbij slechts een deel van het cursusgeld verschuldigd zijn. Onderwijsinstellingen zoals Tio lopen daardoor risico's, omdat zij verplichtingen aangaan voor een geheel onderwijsjaar. Wellicht zorgt het substantiële bedrag dat particuliere instellingen aan cursusgeld vragen (vaak meer dan € 10.000 per jaar) ervoor dat het aantal tussentijdse opzeggingen laag blijft, omdat dit hoge bedrag tot een weloverwogen studiekeuze zou moeten bewegen.